

RANDY SINGER

THEO
FILUS

De advocaat van de eerste christenen
betaalt zelf de hoogste prijs

ROMAN

Theofilus

RANDY SINGER

THEO

Hij tartte keizers en stierf als martelaar

FILUS

Vertaald door Bob Vuijk

Vierde druk

Uitgeverij Mozaïek, Utrecht

Eerste druk maart 2016
Tweede druk december 2016
Derde druk juni 2018
Vierde druk maart 2023

ISBN 978 90 239 6116 1
NUR 342

Vertaling Bob Vuijk
Ontwerp omslag Studio Jan de Boer
Lay-out en dtp Gewoon Geertje

De bijbelcitaten zijn ontleend aan de Nieuwe Bijbelvertaling,
Nederlands Bijbelgenootschap 2004

Oorspronkelijk verschenen bij Tyndale House Publishers, Inc.,
Carol Stream, Illinois, VS, onder de titel *The Advocate*.

Oorspronkelijke uitgave © 2014 Randy Singer
Nederlandstalige uitgave © 2016 Uitgeverij Mozaïek, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden

www.uitgeverijmozaiek.nl

Ter nagedachtenis aan mijn redacteur en vriend Lee Hough

'Ik dank mijn God altijd wanneer ik aan u denk.'
Filippenzen 1:3

LIJST VAN PERSONEN

- + Historisch persoon
- * Fictief persoon
- # Gebaseerd op historisch persoon over wie weinig bekend is
- > Gebaseerd op historisch persoon van wie de naam niet bekend is

- * **Adrianna** – een *Vestaalse maagd*¹, door keizer Caligula als matrona van de Vestaalsen gekozen in het jaar 38
- + **Agrippa** – kleinzoon van Herodes de Grote; door keizer Claudius benoemd als heerser over Judea en Samaria
- + **Agrippina de Oudere** – kleindochter van keizer Augustus, stiefdochter van Tiberius, vrouw van Germanicus, moeder van Caligula en van
- + **Agrippina de Jongere** – zuster van Caligula, vierde vrouw van Claudius en moeder van Nero
- + **Annas** – voormalig hogepriester van Israël, die zijn invloed doet gelden bij het proces van Christus
- # **Andronikus** – leider van de kerk in Rome
- # **Apronius** – Romeinse senator, ten tijde van Tiberius wegens verraad veroordeeld
- + **Caligula** – van 37 tot 41 keizer van Rome
- * **Calpurnia** – een Vestaalse maagd, matrona van het huis van 28 tot 38
- # **Cato** – Romeinse senator, *consul* in het jaar 36
- + **Chaerea** – lid van de *Pretoriaanse garde*, lijfwacht van Caligula
- + **Claudius** – van 41 tot 54 keizer van Rome
- * **Cobius** – Romeinse gladiator van dezelfde school als Mansuetus
- # **Crispinus** – Romeinse senator die fortuin maakt door als *delator* andere senatoren van verraad te beschuldigen
- * **Flavia** – een Vestaalse maagd, door keizer Tiberius gekozen

---

1. Achter in het boek is een verklarende woordenlijst opgenomen.

- + **Germanicus** – stiefkleinzoon van Augustus, neef van Tiberius, broer van keizer Claudius, vader van Caligula. Succesvol generaal
- # **Junia** – leider van de kerk in Rome
- + **Kajafas** – hogepriester van Israël tijdens het proces van Christus
- * **Lucianus Aurelius** – jeugdvriend van Caligula, die later lid van de Pretoriaanse garde wordt
- + **Lateranus** – Romeinse aristocraat die door Nero weer in genade wordt aangenomen en volledig eerherstel krijgt
- * **Longinus** – Romeinse centurio ten tijde van Pilatus bij het proces van Christus
- + **Macro** – commandant van de Pretoriaanse garde van 31 tot 38
- * **Mansuetus, de gladiator** – een van Romes beroemde gladiatoren tijdens de regeringsjaren van Tiberius en Caligula
- * **Mansuetus, de zoon** – veelbelovende jonge advocaat, vernoemd naar de gladiator
- + **Marcus Lepidus** – vooraanstaande Romeinse senator ten tijde van Tiberius
- * **Marcus Serbius** – trouwe jeugdvriend van Theofilus
- + **Nero** – van 54 tot 68 keizer van Rome
- # **Onesimus** – slaaf van Filemon uit Kolosse en metgezel van de apostel Paulus
- + **Paulus uit Tarsus** – apostel en leider van de vroege kerk
- + **Pilatus** – van 26 tot 36 prefect van de Romeinse provincie Judea
- # **Procula** – vrouw van Pilatus
- > **Quintus** – Romeinse centurio belast met de terechtstelling van Jezus
- # **Rubria** – een Vestaalse maagd, door keizer Caligula in 38 gekozen
- + **Sejanus** – prefect van de Pretoriaanse garde en feitelijke machthebber over Rome wanneer Tiberius zich in 25 op het eiland Capri terugtrekt. Komt in 31 ten val
- + **Seneca de Jongere** – Romeins filosoof en staatsman. Sterft in 65
- * **Sergius** – Romeins soldaat, bewaker van Paulus
- + **Tiberius** – van 14 tot 37 keizer van Rome
- + **Tigellinus** – van 62 tot 68 prefect van de Pretoriaanse garde en vriend van Nero

Deel 1

DE STUDENT

1

*In het elfde jaar van de regering
van Tiberius Julius Caesar Augustus*

Ik was veertien toen ik erachter kwam wat het is om gekruisigd te worden.

We haalden zelf onze dwarsbalken op – met ons twaalven waren we, studenten van Seneca de Jongere – en sleepten ze minstens vijf mijl achter ons aan over de keien van de Via Appia. Het was heet en droog die dag. Stof kleefde in onze mond en neus. Ik knarste met mijn tanden en voelde de stofdeeltjes. Ik likte mijn droge lippen, probeerde ze met de dikke klodder spuug in mijn mondhoek nat te maken. Het zweet drupte langs mijn gezicht. Seneca marcheerde voorop; hij droeg niet meer dan zijn waterzak, zijn met zweet doorweekte tunica plakte aan zijn dikke rug. Mijn eigen *tunica* was nat en smerig. Mijn voeten glibberden bij iedere stap in mijn sandalen.

In het begin had ik mijn dwarsbalk nog gedragen. Ik had hem op mijn smalle schouders gehesen, maar dat had ik niet lang vol kunnen houden en daarna liet ik hem net als de meeste andere studenten over de grond slepen. Hij woog bijna net zo veel als ik zelf. Omdat het ruwe hout mijn rug schaafde verlegde ik hem onder het sjouwen steeds van de ene op de andere schouder. De enige die zijn balk niet liet slepen was Lucianus, twee jaar ouder dan wij allemaal en met het lijf van een gladiator. Hij hield de balk op zijn schouders in evenwicht, maar zelfs Lucianus begon onder de last in te zakken.

Om het echt te laten lijken had Seneca een Romeinse legioensoldaat geregeld die de achterhoede vormde. Het was een chagrijnige kerel, plomp en ongeschoren, met een smerige adem en een hatelijke manier van doen. Dit was zijn gouden kans om aan aristocratenzoontjes orders uit te delen alsof ze ordinaire slaven waren. Als we stilstonden

gaf hij ons een opdonder en vloekte hij ons uit. Hij nam grote slokken water, vertelde ons treiterend hoe heerlijk fris dat was en spooog dan het meeste op de grond.

‘Als mijn ouders dit te weten komen, hakken ze Seneca’s kop eraf,’ fluisterde Lucianus.

Ik wist wel zeker dat Seneca zich nergens druk om maakte. Het was zijn taak ons te vormen tot jonge kerels die Romeins senator of generaal of topambtenaar konden worden. Dit stelde niets voor vergeleken bij de militaire leerschool die veel van mijn leeftijdgenoten over een paar jaar te wachten stond. Evengoed behoorden onze ouders wel tot de senatoren- of de ridderstand, en dus wisselden we geërgerde blikken. *Hoe haalt die man het in zijn hoofd ons zo te vernederen?*

Caligula droeg de lichtste balk. Natuurlijk. Hij was net zo oud als ik, maar een tikje langer, met spichtige benen en een lange, dunne nek. Zijn hoofd, met krullend rood haar, leek te groot voor zijn lichaam. Caligula had iets gemeens, ik hield me meestal maar op een afstand. Het was een ongeschreven regel dat je hem nooit dwars moest zitten – niet omdat we voor de verwende knaap zelf bang waren, maar omdat we bang waren voor zijn familie.

Hij heette voluit Gajus Julius Caesar Germanicus. Hij was geboren op het slagveld in Gallië als zoon van de beroemde generaal Germanicus en diens vrouw Agrippina. Het waren de soldaten die hem de bijnaam Caligula hadden gegeven, wat ‘soldatenlaarsje’ betekende. Hij werd de mascotte van Germanicus’ troepen; ze lieten hem meemarcheren naar het slagveld en dan bleef hij vlak achter de linies. Hij was de achterneef van de keizer en er was een kans dat hij op een dag zelf keizer zou worden, als het zijn moeder tenminste lukte de juiste familieleden te vergiftigen.

Hij was ook een pestkop. Hij had eerder tijdens de tocht zijn frustraties afgereageerd op mijn vriend Marcus, de kleinste van ons, door hem voortdurend te treiteren.

Op dit moment was hij gewoon bekaf.

‘Dit is schandalig,’ zei Caligula een paar keer. Anders dan Lucianus zei hij het zo hard dat Seneca het wel horen kon. Maar onze leraar negeerde hem en bleef doorlopen. Zo nu en dan stopte Caligula en dan gaf de soldaat hem een por, hoewel niet zo hard als bij ons.

Ik hield mijn hoofd gebogen en concentreerde me op elke stap, telde tot honderd en dan nog eens. Ik bevond me op mijn vaste plek vooraan in de groep, vlak achter Seneca.

Het was bijna middag toen Seneca eindelijk halt hield in de buurt van een weiland aan de kant van de weg, bij een koel beekje. Ik liet de balk op de grond vallen en voorovergebogen, mijn handen op mijn knieën, probeerde ik weer op adem te komen.

Seneca gaf ons toestemming wat te drinken en zei dat we op onze dwarsbalken moesten gaan zitten. Hij ging midden in ons groepje staan. De zon verblindde me bijna toen ik naar hem opkeek.

Seneca wiste zich het zweet uit de ogen en begon de les van die dag. De legioensoldaat stond naast hem, de armen over de borst gekruist, met norske blik.

‘Jullie hebben allemaal gehoord van de derde slavenoorlog. Spartacus leidde toen een slavenopstand tegen Rome die twee jaar duurde. De senaat nam die opstand niet serieus tot duidelijk werd dat Rome zelf bedreigd werd.’

Sommigen van mijn vrienden zaten ongedurig te draaien op hun balk in een poging zich na het lange lopen te ontspannen. Ik niet. Ik kon de hele dag wel naar Seneca luisteren. Zijn krullende haar, zijn ronde kinderlijke gezicht en kleine blauwe ogen gaven hem het onschuldige uiterlijk van een kind. Maar hij had een imponerende stem en ik hield van zijn humor en sarcasme. Ik stelde me voor dat de studenten van Cicero op diezelfde manier van hun leermeester hadden gehouden. Door legers worden mensen vernietigd, door gladiatoren worden ze vermaakt, maar door redenaars als Cicero en Seneca worden ze geïnspireerd. Zo iemand wilde ik ook worden.

‘Marcus Licinius Crassus was de rijkste man in de senaat, misschien wel de rijkste man in de geschiedenis van Rome,’ ging Seneca verder. ‘Hij had meer dan vijfhonderd slaven en was een bouwkundig expert. Hij wist hoe hij branden kon bedwingen door de in vlammen staande gebouwen neer te halen en zo te voorkomen dat het vuur zich naar belendende panden uitbreidde. Als er in Rome brand uitbrak kwamen hij en zijn mannen in actie: ze haastten zich naar de vuurzee en deden de eigenaren van de omringende percelen een aanbod. Ze konden hun bezit ter plekke voor een habbekrats aan de jeugdige Crassus verkopen of ze konden toekijken hoe hun huis in vlammen opging. Zodra ze het over de prijs eens waren geworden blusten Crassus’ slaven de brand en kon hij de winst opstrijken.’

‘Briljant,’ zei Caligula.

Seneca keek hem verstoord aan, maar ik wist dat Caligula zich daar niets van aantrok.

‘Op het toppunt van zijn rijkdom bedroeg het vermogen van Crassus 200 miljoen *sestertiën*. Hij had zijn fortuin gemaakt over de rug van zijn slaven, en daarom was hem er alles aan gelegen Spartacus’ opstand de kop in te drukken. Omdat de beste generaals van Rome op dat moment in het buitenland aan het vechten waren, vormde Crassus een eigen leger om tegen Spartacus en de opstandige slaven ten strijde te trekken. In het begin liepen de gevechten steevast verkeerd af voor Crassus. Zodra er een probleem dreigde gooiden zijn mannen de wapens neer en gingen ze ervandoor. Om het moreel te verbeteren blies Crassus de aloude praktijk van het decimeren nieuw leven in. Lucianus, wat wordt daarmee bedoeld?’

‘Neem me niet kwalijk, meneer. Wat wordt waarmee bedoeld?’

Door even te zwijgen liet Seneca zijn ongenoegen blijken. ‘*Decimeren*. Waar komt dat woord vandaan?’

Lucianus keek moeilijk. ‘Dat weet ik niet.’

‘Iemand anders?’

Ik wist het antwoord, maar had allang geleerd dat het soms beter was om mijn mond te houden. Ik keek naar de grond terwijl Seneca zijn ogen over de groep liet gaan.

‘Decimeren komt van het woord *decimus*, tiende. Decimeren wil zeggen: je neemt weg of vernietigt wie of wat nummer tien is,’ legde Seneca uit. Hij kwam dichterbij ons staan en door de zon achter hem leek het of hij licht uitstraalde. ‘Crassus deelde zijn Romeinse legioenen op in groepen van tien en liet ze loten. De man op wie het lot viel werd van zijn wapens ontdaan en door de andere negen doodgeslagen. De vechtlust van zijn manschappen nam ongekend toe. Crassus had laten zien dat hij gevaarlijker voor hen was dan hun vijanden.’

Seneca had nu de aandacht van iedereen. Ik probeerde me voor te stellen dat wij met ons twaalfen lootten en dat de verliezer door de anderen werd doodgeslagen. Dat zou ik nooit kunnen, wist ik zeker.

‘Uiteindelijk wisten Crassus’ mannen Spartacus en zijn leger in het nauw te drijven. Spartacus wilde met Crassus zelf op de vuist, hij vocht zich een weg naar de plek waar de generaal stond. Maar de overmacht was voor de slaven te groot. Spartacus stierf voordat hij Crassus kon bereiken. Zesduizend slaven werden krijgsgevangenen gemaakt.’

Van jongs af aan was mij geleerd minachting te hebben voor Spartacus en de bloedige opstand die hij begonnen was. Die rebellie was een belediging voor elke Romeinse burger. Maar altijd had ik een zwakke

plek gehad voor de slaven – mijn aangeboren verlangen op te komen voor de minder bevoorrechten. Stiekem wenste ik dat het Spartacus gelukt was door te breken en man tegen man met Crassus te vechten, als echte kerels.

‘Crassus wilde de garantie dat geen slaaf in het rijk nog ooit in opstand zou komen. Daarom perfectioneerde hij de kunst van het kruisigen.’

Seneca liet een stilte vallen om indruk te maken. We wisten allemaal dat er nu iets bijzonders zou komen. Onze ouders betaalden niet voor niets een lief sommetje om ons bij hem in de leer te doen. Seneca was beroemd om zijn opmerkelijke lesmethoden.

‘Jullie zijn nog niet oud genoeg om de spelen bij te wonen en de executies van levende mensen daar te zien, al weet ik haast wel zeker dat velen van jullie misdadigers aan een kruis hebben zien hangen, buiten de stadsmuren. Toch dacht ik dat het interessant zou zijn als Gallus jullie vertelde hoe dat in zijn werk gaat.’

Gallus, de legioensoldaat, stapte naar voren, recht voor mijn neus. *Waarom moet ik het altijd zijn?* Ik staarde naar de zwarte haren op zijn benen, de afgetrapte sandalen, de eeltige voeten.

‘Opstaan!’ zei hij nors.

Ik ging staan en keek hem recht in de ogen.

Hij pakte mijn dwarsbalk en legde die midden in de groep. Hij haalde een hamer vanonder zijn gordel en pakte een lange, scherpe spijker uit zijn ransel.

‘Ga op de balk liggen. Armen gespreid op het hout.’

Ik keek naar Seneca, die even knikte.

‘Hulp nodig?’ vroeg Caligula aan de soldaat.

‘Wou je ruilen?’

‘Echt niet.’

‘Kop dicht dan!’

Ik lag op de balk met mijn armen wijd uit, loerend naar Gallus. De soldaat knielde naast me neer, in zijn ene hand de hamer, in de andere de spijker. ‘We gebruiken zesduims spijkers,’ zei hij, de punt in mijn linkerpols drukkend.

‘Kom hier! Hou vast,’ zei hij tegen Marcus, mijn magere vriend. Omdat hij zo veel moeite had gehad met het dragen van zijn balk was hij bijna de hele ochtend door Gallus uitgescholden.

Marcus kwam overeind en hield de spijker met trillende hand boven mijn pols.

‘Zenuwachtig?’

‘Ja, meneer.’

‘Jij hoeft je nergens druk over te maken. Je vriend hier wel.’

Gallus snoof grijnzend, maar ik wond me niet op. Ik wist dat Seneca het niet zover zou laten komen. Misschien dat de soldaat een beetje bloed mocht laten vloeien, maar Seneca zou hem nooit een spijker door mijn pols laten slaan.

‘We hebben ontdekt,’ zei Gallus met een blik naar de andere jongens, ‘dat het, als je de zenuw doorsnijdt die door je pols loopt, ongekend veel pijn doet. Als je de spijker hier slaat, zit hij goed vast tussen twee botten. Dan kan die niet zomaar uit de arm losschieten.’

Gallus ging door met zijn gedetailleerde beschrijving. Dat de voeten werden vastgepind. Dat de gevangene letterlijk stikte: wanneer de gekruisigde geen kracht meer had om zichzelf omhoog te duwen tegen de spijkers, zakte zijn lichaam onder het eigen gewicht naar beneden. ‘We laten ze meestal een dag of drie hangen. Ze gaan standaard op de tweede dag dood, en dan hebben de vogels op dag drie wat te vreten. Nog vragen?’

Die waren er niet.

Gallus zwaaide zijn hamer. Ik kneep mijn ogen dicht en kromp in elkaar. Vlak voordat hij de spijker raakte hield hij de hamer stil en lachte. Hij gaf me permissie op te staan en terwijl ik met knikkende knieën terugliep naar mijn plek, beschreef hij in geuren en kleuren welke opstellingen hij en zijn medesoldaten allemaal hadden gebruikt om gevangenen te kruisigen.

‘Goed,’ zei Seneca ten slotte, ‘ik denk dat ze het nu wel snappen.’

Gallus deed een stap naar achteren en Seneca ging door met zijn les. ‘Crassus is nog steeds recordhouder. Hij liet zesduizend mannen aan het kruis slaan, alle slaven die hij krijgsgevangen had gemaakt, en zette ze langs de Via Appia – van hier helemaal tot aan Rome.’

De leraar wachtte even om dit feit in zijn volle omvang te laten doordringen. We hadden mijlenver gelopen. Ooit was deze hele afstand gemarkeerd geweest met stervende mannen.

‘Crassus en zijn mannen paradeerden langs de gekruisigden, terwijl de slaven om genade jammerden en smeekten hen met een speer te doorsteken. In Rome werd hij begroet door een juichende menigte, met een lauwerkrans gekroond en bejubeld als triomfator. Hij offerde een witte stier bij de tempel van Jupiter en de hele stad vierde dagenlang feest. Naar men zei kon je drie dagen nadat de slavenlijken waren weggehaald de stank nog ruiken.’

Seneca keek over onze hoofden heen de Via Appia langs, alsof hij zich de situatie probeerde voor te stellen. 'En nu dan mijn vraag aan jullie,' zei hij minder luid. 'Mogen Romeinen mensen kruisigen? Is dit het soort gedrag dat past bij de hoogst ontwikkelde beschaving die de wereld ooit gekend heeft?'

Ik keek naar Seneca, maar hield vanuit een ooghoek Gallus in de gaten. Alleen al bij de suggestie dat zijn favoriete executiemethode ter discussie zou kunnen staan, leek hij te verstijven.

Ik hoopte dat Seneca mij geen beurt zou geven. Alles in mij zei dat kruisiging de glorie van Rome onwaardig was. Hoe konden we onze vijanden zo'n marteling aandoen? Wat onderscheidde ons van barbaren als we zo handelden? En hoe zat het met de onschuldigen die ter dood veroordeeld waren voor iets wat ze niet gedaan hadden? Ons rechtssysteem was niet volmaakt.

Tegelijk wilde ik ook niet zwak overkomen tegenover mijn klasgenoten. Seneca's toneelstukje, compleet met Gallus als acteur, was opgevoerd om ons duidelijk te maken hoe afschuwelijk het was zo te sterven. Maar we waren Romeinen. We werden geacht niet te versagen als we de dood voor ogen hadden, ongeacht hoe afschuwelijk die was. Dat je dit soort bloederige toestanden aankon, er zelfs van genoot, was een teken dat je een kerel was.

'Daar wil ik wel antwoord op geven.' Caligula was gaan staan.

'Heel goed, Gajus.' Seneca gebruikte nooit de bijnaam van zijn leerling.

'Zijn er na de overwinning van Crassus op Spartacus nog ooit slavenopstanden geweest?' vroeg Caligula. Het was uiteraard een retorische vraag, een manier van argumenteren die Seneca ons had geleerd.

'Ik ben op een slagveld geboren,' ging Caligula verder. 'Ik heb oorlogen meegemaakt. Mannen gaan dood. Hun hoofd wordt afgehakt en hun ingewanden worden uitgerukt. Alleen de sterksten overleven. Dat is bepaald geen lolletje en niks om filosofisch over te doen.'

Die laatste opmerking was een steek onder water naar Seneca, en ik vroeg me af hoe die erop zou reageren. Zoals gewoonlijk vertrok onze leraar geen spier.

'De enige kritiek die ik op Crassus heb,' ging Caligula verder, 'is dat hij een heleboel goed hout heeft verspild aan een zootje slaven.'

Hij bleef nog even staan, trots op zijn grapje. Grijnzend ging hij weer zitten.

Seneca liet zijn blik gaan over de jonge gezichten voor hem. 'Is iemand van jullie het hier niet mee eens?'

Ik weet dat ik had moeten blijven zitten. Ik had niets te winnen bij een robbertje vechten met Caligula. Lucianus zou zonder twijfel Caligula te hulp komen – als het nu niet was dan later wel, als Seneca niet keek. Anderen zouden meedoen omdat ze bang voor hen waren. De enige student die me misschien zou bijvallen was de kleine Marcus, en soms kon je hem maar beter niet aan je kant hebben.

Maar moest ik dan mijn mond houden? Als ik nu niets zei, wat zou ik dan doen als het er echt op aankwam?

Ik stond op, overtuigd van Caligula's vernietigende blik. 'Ik ben het er niet mee eens,' zei ik zo vastberaden mogelijk.

'Om de een of andere reden, Theofilus, verbaast me dat helemaal niet,' was Seneca's reactie.

2

Ik keek Seneca recht in de ogen en probeerde de andere jongens buiten mijn gezichtsveld te houden. Ik wist dat ik voorzichtig moest zijn omdat Caligula nukkelig was en er niet van hield voor gek te worden gezet. Maar wanneer ik publiek had kon ik de verleiding niet weerstaan om een beetje groot uit te pakken.

Ik richtte me in mijn volle lengte op en begon te spreken, op rede-naarstoon, zoals Seneca me geleerd had.

‘Laten we niet luisteren naar hen die denken dat we boos behoren te zijn op onze vijanden en die geloven dat dat nobel en mannelijk is. Niets is zo prijzenswaardig, niets toont zo overtuigend een nobele en verheven geest als mildheid en bereidheid om te vergeven.’

Een paar klasgenoten bromden afkeurend om mijn hooggestemde woordkeus. Geen probleem, Seneca had me geleerd dat ik me niet moest laten afleiden door een vijandig publiek.

‘Dat zijn de woorden van Cicero, en het zijn woorden vol waarheid en redelijkheid,’ zei ik fier. ‘De lijst van Romeinse deugden is pas compleet als die naast rechtvaardigheid en moed ook vergevingsgezindheid en barmhartigheid bevat.’

‘Zulke uitspraken kun je verwachten van iemand die nooit een gevecht heeft meegemaakt, iemand die nooit een vriend door een barbaar heeft zien onthoofden,’ was Seneca’s repliek. Hij liep even heen en weer, peilde wat er op het gezicht van de studenten te lezen stond. ‘Ook Cicero heeft, niet toevallig, nooit het slagveld van nabij gezien. Dus heeft onze jonge vriend Gajus niet een beetje gelijk? Rome heeft de wereld niet veroverd met wellevendheid en senaatsuitspraken. We hebben onze beschaving, inclusief onze veelgeprezen verknochtheid aan de Romeinse wetten, verspreid door brute kracht.’

Seneca keek me strak aan. ‘Hoe kan iemand beweren dat hij de wet respecteert zonder tegelijkertijd achter de strafmaatregelen te

staan die garanderen dat anderen die wet naleven?’ Hij wees naar de Via Appia achter mij. ‘Dit soort wegen komt niet uit de lucht vallen. Ze zijn aangelegd. Aangelegd door slaven, net als het landhuis van je vader, Theofilus. Er bestaat geen vooruitgang zonder beschaving, geen beschaving zonder orde, en geen orde zonder straf.’

Ik wist niet of Seneca er echt zo over dacht of dat hij mij alleen maar uitdaagde om na te denken. Hij was nooit gemakkelijk voor studenten zoals ik, jongens die dachten hun mannetje te kunnen staan. Naar mijn idee trok hij van studenten zoals Caligula te gauw zijn handen af, gewoon omdat die niet bereid waren zich in te spannen.

Ik wilde opmerken dat Seneca ook nooit een gevecht had meegeemaakt. Hij zou het waarschijnlijk nog geen dag uitgehouden hebben bij een geforceerde mars. Hij had het gezette lijf van een wijsgeer, al was zijn geest dan van gehard staal.

‘Germanicus Julius Caesar was een van de grootste generaals die Rome ooit heeft gekend.’ Ik had het over Caligula’s vader, een bewonderde vechttas die aan vergiftiging was gestorven toen Caligula nog maar zeven was, en ik zag Caligula opveren. Hij keek boos en boog zich naar voren alsof ik alleen al door zijn vaders naam te noemen een grens had overschreden.

‘Germanicus werd consul vanwege zijn overwinningen in Germanië. Maar toen hij naar Alexandrië was gereisd zag hij de honger van de mensen daar, en hij opende de graanschuren zodat ze te eten hadden. Ze vereerden hem als een farao en als hij daar gebleven was hadden ze hem misschien wel tot god verheven. Maar de keizer was boos omdat Rome nu minder graan kreeg aangeleverd.’

‘Is dit alleen maar een geschiedenisles,’ vroeg Seneca, ‘of wil je ergens anders heen?’

‘Wat ik wil zeggen is dit: het ware Rome wordt het best vertegenwoordigd door de vriendelijkheid van Germanicus en niet door de bruutheid van Crassus. Germanicus zou die slaven niet hebben gekruisigd. Je kunt tegen barbaren vechten zonder er zelf een te worden.’

Ik keek Seneca in de ogen met mijn borst vooruit, trots op mijn korte toespraak. Er bestond een ongeschreven regel dat we nooit spraken over de verdachte omstandigheden van Germanicus’ dood, maar ik dacht dat het noemen van zijn naam in deze situatie er zeker mee door kon. Mijn betoog was met name slim omdat nota bene zijn eigen zoon Caligula zo bot had betoogd dat het prima was slaven te kruisigen. Misschien dat zelfs Caligula er nog eens over zou nadenken.

Er was niets aan de hand geweest als Seneca het hierbij had gelaten. Maar hij was er de man niet naar ons ook maar een seconde redenaarsglorie te gunnen. Wanneer we ons het meest trots voelden zette hij ons met beide voeten in de modder en maakte ons weer nederig.

‘Je hebt een interessant voorbeeld gekozen, Theofilus. Maar dan heb ik wel een vraag: was wat Germanicus deed legaal? Had hij eigenlijk wel in Alexandrië mogen zijn? Of is jouw verhaal gebaseerd op een schending van de wetten die we van jou juist moeten respecteren?’

We wisten allemaal welke antwoorden hierbij hoorden, maar ik had geen zin die hardop uit te spreken. Germanicus’ vaderloze zoon zat nog geen vier meter bij me vandaan.

Maar wat was de waarheid? Dat had Seneca er in de afgelopen twee jaren van onderricht bij me ingestampt. Als we het niet scherp zagen, zei hij, kwam dat waarschijnlijk doordat we er irrelevante dingen bij haalden die ons oordeel verduisterden. Zijn advies was de waarheid op te sporen en daaraan vast te houden. Één vraag moesten we stellen, één vraag die ons moest leiden bij het beantwoorden van de moeilijkste levensvragen.

Wat is waar?

‘Het was niet legaal, meneer Seneca. Alexandrië was belangrijk voor Germanicus omdat hij een afstammeling was van Marcus Antonius. Maar de wetten van keizer Augustus ontzegden alle leden van de regerende klasse het recht Alexandrië binnen te gaan.’

‘Germanicus was dus een misdadiger?’

Ik aarzelde niet. ‘Ja.’

Dat was de waarheid. Maar soms levert de waarheid onbedoelde gevolgen op.

3

Ik had hem niet zien aankomen.

Caligula viel me van opzij aan, vloekend om wat ik had gezegd. Hij werkte me tegen de grond, klom boven op me en bewerkte mijn gezicht met zijn vuisten voor ik zelfs maar kon reageren. Ik deed mijn armen omhoog om de slagen af te weren, maar hij trok een arm opzij en gaf me een klap op mijn wang. Ik hoorde de doffe bons van bot op bot. Ik proefde bloed en zag sterretjes.

Ik draaide mijn hoofd weg en probeerde de klappen tegen te houden, maar Caligula ging als een razende tekeer, hij bleef maar doorrammen met zijn rechtervuist. De andere jongens waren eromheen komen staan. Ik dacht te zien dat Marcus me te hulp wilde komen, maar iemand hield hem tegen.

Seneca?

Niemand stak een hand naar me uit, ik kon wel huilen. Caligula hurkte nu over me heen en bleef slaan. Ik wist mijn hoofd met mijn onderarm te dekken, maakte, op mijn zij liggend, een bal van mezelf door mijn knieën op te trekken. Als ik me in foetuspositie manoeuvreerde zou hij wel ophouden. In plaats daarvan schopte hij me in mijn ribben en liet zijn vuist op mijn oor neerkomen. Ik voelde de knal, een felle pijn die me deed janken.

Op de een of andere manier wist de kleine Marcus erdoorheen te komen en Caligula een zet in de rug te geven, waardoor die het evenwicht verloor. Lucianus greep Marcus bij zijn lurven en gooide hem bij ons vandaan. Maar mijn vriend had voor genoeg ruimte gezorgd. Nu kon ik overeind krabbelen en uithalen naar Caligula.

Ditmaal was ik de dolle stier. Ik had bloed geproefd en vernedering. Ik had niets meer te verliezen. Ik was getraind in turnen en worstelen, en al woog Caligula dan haast vijftien pond meer dan ik, ik was taai en een en al vechtlust. Ik smiet hem op de grond en nam hem in een houdgreep die ik perfect beheerste. Ik sloeg een arm om zijn hoofd en

de andere om zijn benen. Hij probeerde naar me uit te halen, maar ik klemde hem nog steviger vast en ging met mijn volle gewicht boven op hem liggen. Met een elleboog gaf ik hem stoten in zijn gezicht.

‘Genoeg!’ blafte Seneca.

Ik liet los en kwam overeind, terwijl ik het bloed van mijn mond veegde. Met één oog hield ik Caligula in de gaten: die zou vast opspringen en me aanvallen.

Dat gebeurde niet, hij begon te schokken. Eerst waren het lichte sidderingen, al gauw gevolgd door hevige stuiptrekkingen, zijn handen verwrongen in rare hoeken, zijn polsen naar voren geduwd, vingers die in de lucht klauwden. Ik stond erbij met open mond. Zijn hoofd was achterover gekanteld en het schuim stond op zijn mond.

‘Achteruit,’ commandeerde Seneca. Hij liep naar zijn leerling toe en knielde bij hem neer.

Ik schuifelde weg, huiverend om wat ik had aangericht. *Zou hij doodgaan?*

Seneca ondersteunde Caligula’s hoofd met een hand zodat het achterover kantelde. Hij pakte zijn waterzak en ramde die tussen Caligula’s tanden. Hij greep Caligula’s tong vast.

‘Het is de heilige ziekte,’ zei Seneca hijgend. ‘Er moet een dokter komen.’

Ik staarde, dodelijk geschrokken en schuld bewust, eventjes naar het toneel voor me. ‘Kom op,’ zei ik tegen Marcus en ik sprintte weg over de Via Appia richting stad. Ik was vermoedelijk het snelste joch van de klas. Bovendien voelde ik me persoonlijk verantwoordelijk voor wat Caligula doormaakte, wat het dan ook was. *Had ik daarnet de achterneef van de keizer vermoord?*

Al gauw was ik Marcus ver voor, opgejaagd door de angst om wat ik had gedaan. Ik rende zo hard dat mijn longen schroeiend heet begonnen te voelen. Ik kwam langs een hele stoet reizigers – kooplui met door muilieren getrokken karren, een enkele ruiter, een slaperig kijkend gezin dat voort sjokte, een groepje toneelspelers, een peloton soldaten. Bij ieder gezelschap vroeg ik buiten adem of er een dokter bij was of dat ze wisten waar ik er een kon vinden. Ik vertraagde nauwelijks genoeg om een antwoord te horen.

Het beeld van de op de grond kronkelende Caligula, zijn ogen weggedraaid in de kassen, bleef me achtervolgen. Ik rende nog harder, ik was uitgedroogd, mijn spieren begonnen het op te geven. ‘Ik moet een dokter hebben!’ schreeuwde ik tegen iedere reiziger.

Ik weet niet hoe lang ik gerend heb. Misschien tien maar misschien ook wel dertig minuten. Ten slotte trof ik iemand die beweerde arts te zijn. Hij reed te paard mee met een klein reisgezelschap. Waarschijnlijk was hij de lijfarts van het gezin in de draagkoets. Naar adem happend legde ik uit wat er gebeurd was.

Toen ik de naam Caligula noemde trok de arts zijn grijze wenkbrauwen op en hij viel me in de rede. 'Zei je Caligula, de zoon van Germanicus?'

'Ja! En hij heeft nú een aanval!'

De man kreeg vlot toestemming van de familie, trok mij achter op zijn paard en galoppeerde terug. Ik hield me zo goed mogelijk vast, heen en weer geschud op de paardenrug. We vlogen langs Marcus die de andere kant uit ging. Ik schreeuwde naar hem en met grote ogen en uitgestoken handen draaide hij zich om. Ik gebaarde naar hem dat hij snel achter ons aan moest komen.

Op de weg terug naar mijn metgezellen vlogen mijn gedachten sneller dan het paard. Ik kon me alleen maar het ergste indenken. Caligula was gestorven. Dat was mijn schuld. Ook Seneca zou schuldig worden verklaard, omdat hij niet eerder actie had ondernomen. Ik smeekte de goden op een of andere manier de levens van zowel Caligula als van mij te sparen.

Toen we er aankwamen was ik onuitsprekelijk opgelucht: Caligula en de anderen zaten daar te praten alsof er niets gebeurd was. Bezweet en bibberend klom ik van het paard. Mijn knieën begaven het bijna van spanning en uitputting.

Seneca nam de arts apart en ze praatten even met elkaar. Caligula keurde me geen blik waardig.

Mijn opluchting duurde maar heel kort. De arts stelde vast dat er maar één manier bestond om er zeker van te zijn dat het probleem was opgelost: de kwade sappen verwijderen door aderen laten. Hij haalde uit een tas op zijn paard een scalpel tevoorschijn en een kom om het bloed op te vangen. Ik zag Caligula wit worden.

Hij zei tegen Seneca dat er niets met hem aan de hand was. Hij eiste dat de arts van hem af zou blijven. Maar Seneca negeerde hem. De dokter beschikte door zijn leeftijd over een vanzelfsprekende en geruststellende autoriteit. Caligula's gezicht betrok, hij wierp mij een hatende blik toe en deed wat hem gezegd werd.

De dokter ging naast hem zitten en pakte zijn linkerpols. Hij zei dat de jongen de andere kant uit moest kijken. Seneca hield de kom

onder Caligula's onderarm. Met het mes maakte de dokter een incisie in de arm. Ik werd een beetje draaierig toen ik het zag. Caligula vertrok zijn gezicht maar deed zijn best zich flink te houden.

Het helderrode bloed stroomde in de kom tot de arts tevreden was en Caligula genoeg had geleden. Hij drukte een doek op de wond, die al snel rood werd en vlekken maakte op de handen van de dokter.

Ik keek de andere kant uit. Mijn maag draaide zich in me om, de wereld begon te tolleren. Na alles wat al was misgegaan wilde ik niet voor de ogen van mijn vrienden flauwvallen. Ik ging zitten, deed mijn hoofd tussen mijn knieën en stuurde naar de grond. Ik dwong mezelf aan iets anders te denken.

Het volgende wat ik besefte was de hand van de dokter achter in mijn nek.

'Haal een paar keer goed diep adem,' zei hij.

Ik keek op, en hoewel de wereld nog wazig en zwemmerig was, wist ik het voor elkaar te krijgen dat ik niet flauwviel. Mijn opgezwollen rechteroog zat halfdicht en mijn oor voelde pijnlijk aan. Mijn kaak deed ook zeer en ik vroeg me af of hij misschien gebroken was.

De dokter onderzocht me en zei dat het allemaal weer goed kwam.

Seneca bedankte hem en betaalde hem een mooi bedrag. Toen beval hij Caligula en mij elkaar een hand te geven en excuus aan te bieden.

Ik keek Caligula recht aan en zei dat het me speet kwaad van zijn vader te hebben gesproken. Zijn handdruk was slap. Hoewel hij iets groter was dan ik voelde ik me toch opgelaten door wat ik hem eerder had aangedaan. Hij kwam alleen maar op voor zijn vader die door een lafaard was vermoord.

'Ik weet dat je alleen maar antwoord gaf op de vragen die je werden gesteld,' zei Caligula tegen me. Hij koos zijn woorden weloverwogen. Zijn gezicht zag nog bleek van het bloedverlies. Ik proefde bitterheid die maar net onder de oppervlakte schuilging. 'Het spijt me dat ik je in elkaar heb geslagen.'

Dat was bedoeld om zijn gezicht te redden. Me eraan te herinneren dat hij de sterkste was geweest tot het moment dat Marcus tussenbeide kwam.

Maar op die manier zou niemand die erbij was geweest eraan terugdenken. Ik had hem tegen de grond gekregen en hij was gaan stuip trekken. Hij had een dokter nodig gehad, ik niet.

'Excuus aanvaard,' zei ik zelfverzekerd.

Maar uit de manier waarop Caligula keek kon ik opmaken dat dit muisje nog wel een staartje zou krijgen.

'Je kruist de prachtige historische fictie van James Michener met een thriller van John Grisham – dat levert dit op: deze epische klassieker van Randy Singer.'

– PUBLISHERS WEEKLY

Het is het 18e regeringsjaar van keizer Tiberius. Theofilus, een briljante student uit de Romeinse aristocratie, is juist als assistent aangenomen door Pontius Pilatus als het proces tegen Jezus Christus begint. Geschokt moet hij constateren dat er behalve waarheidsvinding nog vele andere belangen spelen. De dood van deze onschuldige Jood zal hem de rest van zijn leven achtervolgen.

Terug in Rome dringt Theofilus als advocaat diep de wespennesten van het Romeinse bestuurlijke apparaat binnen. De prijs die hij betaalt om te laveren tussen de intriges, het verraad en de machtswellust is hoog – het brengt de vrouw die hij liefheeft, en ook hemzelf, in levensgevaar.

Dan meldt zich een cliënt die de herinneringen aan het proces tegen Jezus Christus weer oprakelt. Zijn naam is Paulus. Theofilus besluit hem te verdedigen voor Nero, de meest beruchte keizer uit de Romeinse geschiedenis. Zal hij ditmaal wél een onschuldig mens van de dood kunnen redden?

Randy Singer is advocaat, pastoor en prijswinnend auteur van tientallen romans. Met John Grisham en Michael Connelly was hij finalist bij de Harper Lee Prize for Legal Fiction. Zijn roman *The Advocate* won in 2015 de ECPA award voor de beste christelijke roman.

